

Groninger Beweging

DOOR
JAN
RITTERSMA

45

Het is zo langzamerhand een goede gewoonte geworden om eens in het seizoen een speciale aflevering te wijden aan — laten we maar zeggen — wat Groningana: de belangstelling voor het Gronings in het algemeen. Zo willen we de kolommen van dit artikel vullen met het een en ander over onze taal, de Groninger Beweging, enz. We willen echter beginnen over ons zelf. Over het karakter van de Groninger.

Dialect spreken niet minderwaardig

Eens heeft de bekende Groninger dichter Jan Boer een korte causerie voor de radio gehouden over de volksaard van de Groningers. Hij zei toen onder meer het volgende: „Ziet u de Groninger al voor u staan? Een enigszins onbehouden figuur, onopgesmukt, heugig en scherp als de harde klei kluiten, waartussen hij is opgegroeid, eerder lomp dan elegant. Hoofse manieren moet u van hem niet verwachten. Met "stadse meneuvels en fiemelekintwinten" houdt hij zich niet op. Zijn devies luidt: „Ze kennen mie nemen, zoals ik ben", of „Dei mie nait zain wil, ken mie veurbiekieken".

Een niet-Groninger noemt de Groninger wel eens onbeschaafd. Hij heeft gelijk, voorzover de schaaft alleen de buitenkant van de mens raakt. In dat opzicht is ons volk nog stroef en ongepolijst. Maar niemand neemt ons kwalijk, omdat in die ruwe bolster vaak een gave pit blijkt te zitten. „Het beste is noar binnen vold, de roege kaant zit boeten". Zo is het. En juist, omdat de Groninger zijn wekere, betere kern zo angstvallig voor de wereld verborgen houdt, leert de Hollander hem zo moeilijk kennen. Vandaar ook, dat de Groninger in de uiting van zijn gedachten en gevoelens zo zwaar handikapt is. Hij maakt op het eerste gezicht de indruk van enigszins apatisch en loom te zijn. Hij is niet direct in aktie. Als er een ongeluk gebeurt, blijft hij eerst een poosje onbewogen. Hij heeft namelijk even de tijd nodig om zijn innerlijke gemoedsbeweging te onderdrukken, zich de situatie goed te realiseren en zijn wil in te schakelen. Hij staat niet heftig te gesticuleren en te schreeuwen, nee, hij zet zijn gevoel de remmen aan en pak dan kalm en doordacht toe.

Zoals de Groninger in zijn gedragingen is, zo is hij ook in zijn taal. Hij uit zich moeilijk. „Proaten is 't stoerste waark wat er is". Hij zwijgt liever en denkt. De Groninger is zuinig met zijn woorden. Echter nog zuiniger met 'dikke' woorden. Termen als 'prachtig', 'schitterend', 'reusachtig' kent hij niet. 'Nuver', of 't scheelt nait zoeveel' of 't kon minder' of 'hm'. Dit laatste 'hm' kan nog weer verschillende intonatie hebben, al naar gelang de graad van ontroering. Het summum is bij ons 'mooi' uitgesproken op een bepaalde warme toon. Zelfs onze vrouwen, die toch door haar grotere emotionaaltelt veel spraakzamer en beweeglijker zijn dan de mannen, gaan zich in dit opzicht niet te bulten.

„Mags mien klaid wel lieden, Jaantje?" „Joawel heur" of „nuver heur". Maar niet 'schattig' 'snoezig' of 'beeldig'. En vooral als 't lelijk is niet. Dan ook rechtuit: „Ken 't nait helpen wicht, moar 'k mag 't nait lieden!" Zo is dus ook ons vrouwvolk eenvoudig, maar 'ronnomrond'.

De Groninger toont zich het liefst nuchter en zakelijk, is zuinig, leeft regelmatig. Toch kan hij smakelijk lachen, en heeft gevoel voor humor. Misschien is de lach een veiligheidsklep voor ons, waardoor wij lang opgekropte zwarigheden moeten lozen.

„As 'k noar kemedie goa", vertelde eens een boer, „wil 'k lachen. As 'k hoelen wil, ken 'k beter een kou te goudkoop verkopen". En toch leeft de doorsnee Groninger niet gemakkelijk. Hij moet zoveel dingen met zichzelf uitvechten zonder dat de buitenwereld er iets van mag merken. Zoals zijn stoere paarden (Boer spreekt hier nog voor de Tweede Wereldoorlog), zoals zijn stoere paarden moelzaam door de zware klei de ploeg voort, zeulen, zo torst hij a.h.w. in zijn leven het hele verleden

van gevoelens en gedachten met zich mee. Tot zover Jan Boer.

In grote lijnen is deze karakterbeschrijving nog geldend. We moeten hier echter wel aan toevoegen, dat "het hele zware" de meeste — hedendaagse — Groningers vreemd is. De causerie van Boer vonden we in het maandblad "Groningen", jaargang 1936. Het is kostelijk deze oude jaargangen 'door te snuffelen'. Leuke verhalen en gedichten in het Gronings, rake beschrijvingen en kostelijke tekeningen volmaken een interessant geheel.

Vooraf de twee decennia voor de oorlog waren belangrijk voor de zg. Groninger Beweging. De Groninger taal, heemkunde, onze cultuur, enz. stonden volop in de belangstelling. Veel lektuur over deze zaken zijn nog hedentendage hoogst interessant en lezenswaardig. In die tijd verscheen o.a. het maandblad "Groningen", uitgegeven door de erven B. van der Kamp te Groningen. Het was tevens het officieel orgaan van de vereniging "Groningen". Een vereniging tot bevordering van de kennis van het dialect, de geschiedenis en folklore van Groningen, alsmede tot de behartiging en bevordering van algemeen Groningse belangen.

Eén der medewerkers was E. van Dijk, die in het Gronings schreef over „Zoltkammer Typen". We willen u een klein stukje laten meegenieten van zijn kostelijk dialect:

„Zien waig het stoan bie Lains, ien haarbaarg van 'Trien van Tillen', waar ien winters, dou d'r nog les was, scheuvelloopers aas muggen op 'n zwien, om hooge klomkachel zatten. 'Waig' zeg ik moar, omdat spreekwieze nou ainmaal zoo is, moar zien moeke haar hom meschian wel ien 'n vetkistje of 'n stoof, want eerstens was 't ien 't ollerleik hoeshollenje nait slim braid en den, 't leujong, 't jongste van 'n dubbele toom, kon as luk potje best ien 'n stoof, zoo'n allernoarst klain stumperke was 't. Toch was Trien mit heur lutje Alze bot wies. Of 't kwam, omdat 't juist zoo'n onneuzele kroep ien de kroan waas, of om reden, dat ze aan heur aaner jongens nait zoo hall veul plezaiser beleefde, ken 'k joe nait zeggen, moar Alze waas en bleef heur oog-appel, heur aalns. Veur zien twaalmdde joar wazen zien brulers en zusters van eerste loag — 'Trien was veur twaalde keer trouwd — 't nust aal oetvlogen, en da waas veur balde parijen moar goud ook, want ondaanks 't moole verske van Voader Catz, at op 'n Houweliks Gedenkstuk boven bossem stond, waas 't hallemaal gain pais en vree ien 't hoesegezn, waar Alze opgruien mos. En aal ken 't nou wel waar wezen, dat 'n klend slim gauw went, ook aan de beroerdeste omstandigheden, geleke waar is 't dat omgeven sumps 'n lelke stempel drukken ken op zien halle wezen. Zien haalfbrulers wazen gain besten 't Nitjen, vechten en sloagen, loater ook zoepen en perdiezen zat heur ien 't bloud en veur zinken is 'n haarbaarg mit haalfdrongen boeren en smikkerels no nait precies 'n stee van lalden en opvouden en dus waas 't moar goud, dat wereld ze gauw ienslokte, den waas 'r teminnend ien hoeshollen wat rust en vree. As zai 't zunder 't ollerleik hoese om aln of aander reden nait laanger stellen konnen, levalerden ze wel als weer op Tillen aan, moar 't schalden noa 't weerzain waas en bleef 'n oetkomst".

... Moeketaal ...

it het

dagboek van Mevr. Slapsma-Tiessens.

In het maandblad „Groningen" vindt men elke maand enkele aantekeningen "Uit het dagboek van Mevrouw Slapsma-Tiessens". Onder dit pseudoniem schreef J. Rietema in vergroningst-nederlands wederwaardigheden vanuit het — gefingerde dorpje — Klei-strum. Omdat het nu weer tijd wordt van "schoonen en hemmeln" is, laten we mevrouw Slapsma even aan het woord in het zg. half-dialekt:

„'t Valt mij genoeg toe van Kornelisse, dat ik bij 't schoonen zooveel hulp aan haar heb. Zoo dag en door wil zij nog wel eens aardig klonterig wezen, en benaam als 't om fijn werk gaat, dat handt haar dan toch heel-dal niet. „Als mevrouw niet fietjen kan, dan gaat mevrouw 't niet goed naar 't zln", zoo prommelt zij dan wel eens. Maar dan zeg ik: „Hoor eens kind", zeg ik dan „Saks dat alles een keer in 't jaar eene goede beurt krijgt en daar kun je fietjen tegen zeggen zoo vaak als jij willen, ik sta er op dat aller weer goed schoon en schier wordt en daar hebben jij jou naar te schikken". „Bij Jansens volk, hiernaast ons, hebben ze net 'n spinternieuwe kopstuber kregen", zei ze, toen ze voor de tweede dag met de zolders aan gang moest. „Als ik die haalde, dan ging het veul gauwer". „Dat heet geen kopstuber, dat heet van raggebol", zei ik tegen haar. „Daar komt niets van in, blijven jij maar rustig met zeepwater aan gang, dan is 't niet half zo'n stuifboedel ook". „Als mevrouw dan alle dagen, zoolang als wij aan 't schoonen bennen maar op etenspot passen wil", prommelde ze toen, „Anders ben ik om langsten dag nog niet klaar". Nu, zoo is 't toen dan afakkerdeerd, ik voor eterij gezorgd en zoodoende kon zij heele dag aan 't schoonen blijven en zoo waren wij net om Paschen klaar.

Ien 't hörntje bie Jan Piepke

„In 't Hörntje bie Jan Piepke". Onder deze titel werden in het maandblad "Groningen" regelmatig gedichten en rijmpjes opgenomen. Eén der medewerkers aan deze rubriek was de heer P. J. Werkman. Zijn rijmpjes waren meestal gekruid met gezonde plattelandshumor, zo ook het volgende:

STANK

Roulf woonde ien 'n koamerke
— Zai wazzen mit heur tienen —
En aner roemte was er nait.
Zai leefden net als knienen.

Roulf ging noar Joap, dei haar 'n bok,
En zee: „Dei wil 'k wel kopen".
„Dat ken", zee Joap, „moar laive man,
Waar mout dat daier lopen?"

„Bie ons ien binhoes toch vanzulf!
Woaram zól dat nait kennen?"
„Moar stank den man?" „Nou ja", zee
Roulf,
„Doar mout bok den moar aan wennen"

Het is niet zonder bedoeling, dat we enkele stukjes uit het maandblad "Groningen" aangehaald hebben. „Ien zien goie tied 'n laaldend tiedschrieff", schrijft Jan Boer in zijn boekwerkje „Aanzain en wezen van 'n moudertoal". Het was een toonaangevend tijdschrift voor het aanzien van de Groninger dialecten (waarvan er 7 zijn). Dit was voornamelijk het werk van de redakteuren Jelte Dijkstra en Jaap Rietema, met als verdere mede-

werkers: Ter Laan, Spitzes, Sien Jensema, Jan Boer, Hans Elema, Neuteboom en vele anderen.

Ze schreven allen in hun "moudertoal". De moedertaal. Hiervan zegt Jan Boer: „Onner 'moudertoal' wil ik verstoan dei taal, dei moeke aaltied tegen ons proat hef, dou wie nog kiend wazzen. Ainleiks zol ik beter zeggen kennen "moeketaal", zoas Vraizen proaten van "memetaal, moar dat is bie ons zo gain gebruik. De moudertoal is de taal van de noaste omgeven, van de streek, en nog wel van 'n bepaalde loag doar weer van: boeren, aarbaiders, schippers of bōrgers. 't Woord "moudertoal" gefit dus doadelk aal 'n gevull van beslotenheid, van 'n klaine roemte mit 'n bepaalde sfeer. Ien dat lutje houk, je mit de grenzen van 'n kinderwereld liggen 'n halle bult iendrukken en levenlienen veranker, dei wie noot meer kwiet worren. Dat is 'n stuk van onszulf".

Toch wordt de "moudertoal" van alle kanten bedreigd. Ook vandaag. Er zijn nog steeds vele Groningers die zich schamen "plat", "boers" dus dialect te spreken. Anderzijds zijn er mensen in het Groningerland en vooral daarbuiten, die op hun manier en naar eigen inzicht in het Gronings schrijven en dichten. Dat dit niet gemakkelijk is weten we bij eigen ondervinding en velen zullen dit beamen. Maar om in het Gronings te schrijven, te rijmen of te dichten is een goede kennis van het eigen dialect onontbeerlijk. Iemand die wel eens een verhaal in het Grunnens schrijft is daaree nog niet direct een "schriever".

Jan Boer schrijft: „Lalfhebberij veur de moudertoal het aaltied vastzetten aan wat wie neumen: „de Grunneger Beweging" en wat ien wezen nilks aans is, as dat Grunneger, waar ook, onner 'n kanner Grunnens proaten. Dizze bewegen het de leste tientallen joaren ook gaan om de stille stried: „Nait het veule is goud, moar het goie is veul".

Jan Boer — en met hem nog enkelen w.o. Korn. Mulder — ijveren en hebben geijverd voor het Gronings op de lagere school. Ze vinden dat het toelaten van het Gronings tot het overwinnen van de bekende moeilijkheden waarvoor Groningstalige kinderen komen te staan, als ze ineens volledig op het Nederlands moeten overschakelen. Hierdoor zou mee bereikt kunnen worden, dat de jeugd tot het besef komt, dat de streektaal niet iets minderwaardigs is.

Zo zou er nog veel te schrijven zijn over dit onderwerp. We willen deze aflevering echter besluiten met een gedicht van Jan Boer, toepasselijk voor deze tijd van het jaar.

ZAAILAAND

't Laand is zaaid
Plougd en aaid
Bennen burgen
En de vurgen
Liggen welterd, slempet en slicht,
Boakerend ien 't zunnelicht.

't Laand is zaaid
Hoog en braid
Boekt de bouwte
En de lauute
Van de vroë veujoarszun
Lokt het leven aan 't begun.

't Laand is zaaid
Domnee stait
Doar weer koren,
Prii geboren,
Recht op rieggies, spier bie spier,
's Laands belofte, kroost en sier.

Het oude Groninger landschap

